

گلشن راز

شیخ محمود شبستری

بامقدمه و توضیحات

توفیق ه. بجانی

نسخه

شبستری، محمود بن عبدالکریم، ۶۸۷ - ۹۷۲ ق

[گلشن راز]

گلشن راز شیخ محمود شبستری / با مقدمه و لغات توضیحی توفیق هـ.
سبحانی. - تهران: علم، ۱۳۸۴.

ISBN 964-404-105-4

هشت، ۱۸۹ ص.

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیفا.

۱. شعر فارسی - قرن ۸ ق. ۲. شعر عرفانی - قرن ۸ ق. الف. هاشم
پورسبحانی، توفیق، ۱۳۱۷ - مصحح و مقدمه‌نویس. ب. عنوان.

گ ۳۵۸ ش ۳۲ / ۸۶۱

PIR۵۵۰۲/۷

الف ۱۳۸۴

۸۳-۳۷۹۴۷ م

کتابخانه ملی ایران

ناشر: نشر علم

نام کتاب: گلشن راز

مؤلف: شیخ محمود شبستری

با مقدمه و توضیحات: توفیق هـ سبحانی

حروف نگار و صفحه‌آرایی و حاشیه: احمد کتونی

تیراژ: ۳۳۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول ۱۳۸۴

لیتوگرافی، چاپ و صحافی سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

شابک: ۹۶۴-۴۰۴-۱۰۵-۴

حق چاپ برای نشر علم محفوظ است.

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۷	دیباچه
۱۱	سبب نظم کتاب
۱۶	سؤال در بابیت فکرت
۱۶	جواب
۱۸	تمثیل در بیان سرپرنانی حق درصین پیدایی
۱۹	سؤال در موضوع فکرت
۲۰	جواب
۲۱	تمثیل در بیان نور خورشید حقیقت در آئینه کائنات
۲۴	قاعده در شناخت عوالم پنهان و شرایط عروج بدان عوالم
۲۷	قاعده در تشبیه کتاب آفرینش به کتاب وحی

۲۸

قاعده تخرید آفاق

۳۰

تمثیل در بیان وحدت کارخانه عالم

۳۲

قاعده تفکر انفس

۳۴

سؤال از باسیت من

۳۴

جواب

۳۶

سؤال از احوال سالک و نشانه‌های مرد کامل

۳۶

جواب به سؤال اول

۳۶

قاعده در بیان سیر نزول و مراتب صعود آدمی

۳۸

تمثیل در مقام نبوت و ولایت

۳۹

جواب به سؤال دوم

۳۹

تمثیل در بیان رابطه شریعت و طریقت و حقیقت

۴۱

قاعده در بیان حکمت وجود اولیا

۴۱

تمثیل در بیان سیر مراتب نبوت و ولایت

سؤال از شرایط شناخت وحدت و موضوع شناخت عرفانی

۴۳

جواب

۴۳

سؤال از کیفیت جمع بین وحدت و کثرت

۴۵

جواب

۴۵

تمثیل در بیان نیست عقل باشد

۴۶

سؤال از معنی انا الحق

۴۷

جواب

۴۷

قاعده در بطلان حلول و اتحاد

۴۸

تمثیل در نمودهای بی بود

۴۸

سؤال از معنی وصال

۴۹

جواب

۵۰

تمثیل در اطوار وجود

۵۱

سؤال از بامیت قرب و بعد و امکان وصال با حق

۵۳

۵۳

جواب

۵۷

سؤال از بابیت نطق و بیان

۵۷

جواب

۵۸

تمثیل در بیان بابیت صورت و معنی

۶۰

قاعده در بیان اقسام فضیلت

۶۲

تمثیل در بیان نکاح معنوی جسم با جان یا صورت با معنی

۶۳

سؤال در شناخت جزئی و کلی مجازی کیفیت بزرگتر بودن این جز و از کل خود

۶۲

جواب

۶۵

تمثیل در بیان اقسام مرکب و ظهور اطوار قیامت در محله مرکب

۶۷

قاعده در بیان معنی حشر

۶۹

سؤال این کیفیت جدایی میان قدیم و محدث

۶۹

جواب

۷۰

سؤال از معانی اصطلاحات شاعرانه عارفان

۷۰ جواب

۷۲ اشارت به چشم و لب

۷۴ اشارت به زلف

۷۵ اشارت به رخ و خط

۷۶ اشارت به خال

۷۷ سؤال از معنی یقی شراب و شاهد و خرابات و امثال آن

۷۷ جواب

۸۰ اشارت به خرابات

۸۲ سؤال از معنی بت و زمار و ترسائی

۸۲ جواب

۸۴ اشارت به زمار

۸۷ اشارت به ترسائی و دیر

۸۸ تمثیل در اطوار سیر و سلوک

اشارت بیت

۹۱

خاتمه

۹۳

توضیحات

۱۸۹-۹۵

www.ketab.ir

به نام آنکه جان را فکرت آموخت

این اثر را به نام و خاطره زنده یاد مرحوم پروفیسور تحسین یازیجی
که تفسیح مناقب العارفین افلاکی خدمتی بزرگ به دوستداران
مولانا جلال الدین انجم داده اند و مدخل شیخ محمود شبستری
در دایرة المعارف اسلام (ترکی) از ایشان است، تقدیم
می کنم که در سال ۲۰۰۲ دعوت حق را لبیک گفتند.

نکاهی کو ماه به زندگی و آثار شیخ محمود شبستری

شیخ سعدالدین محمود بن عبد الکبیر بن یحیی شبستری، عارف نامدار قرن ششم و اواخر
قرن ششم هجری است. از زندگانی او اطلاع اندکی در دست است. در شترزندی
تبریز به دنیا آمده، در جوانی برای تحصیل علم به شام، حجاز، مصر و جاهای دیگر سفر کرده
و در آن سرزمین مآثر به شهر و روستا به روستا به دنبال علم رفته و آنحضرت آمان
بهره مند شده است.

کمال الدین جین کازرگاهی در کتاب افغانه آمیز خود مجالس العشاق
که در سال ۹۰۸ هـ. تألیف کرده، می نویسد که شیخ نیکت ماجرایی عاشقانه داشته است.
تذکره نویسان پس از وی این ماجرار احرار کرده اند. رضاقلی خان هدایت در
ریاض العارفین نوشته است که او به کرمان رفته، در آنجا ازدواج کرده و صاحب
فرزند شده است. اگر این نکته مد نظر قرار گیرد که شیخ گلشن راز را در تبریز
تألیف کرده، معلوم می شود که او اخر حیات خود را در تبریز یا زادگاه خود بستر سپری
کرده است. اکثر تذکره نویسان تاریخ وفات او را ۷۲۰ هجری دانسته اند.
چون درسی و سه سالگی فوت کرده، احتمالاً در سال ۶۸۷ هـ. به دنیا آمده است.

بستری در مقدمه گلشن راز بدون ذکر نام بعضی از آثار منشور خود
اشاره کرده است. وی در این مقدمه تصریح می کند که پیش از گلشن راز هیچ
اثر منظوم نساخته است. گلشن راز اولین اثر منظوم اوست. وی این کتاب
را در پاسخ به پرسش های منظوم امیر سعید سینی هروی، عارف خراسانی و خلیفه شیخ
بهاء الدین ملکانی که ضمن نامه یی در شوال ۷۱۷ هـ. به تبریز فرستاده، سروده است.

بنابر بعضی نسخ گلشن راز این پرسش مآد ۱۵ یا ۱۷ بیت مطرح شده، اما در یک نسخه خطی موجود در کتابخانه دانشگاه ممبئی (یعنی) پرسش مآد ۲۷ بیت آمده است. باید یادآوری کرد که به احتمال ۱۲ بیت اضافی از آن رویداشده که توضیحات مربوط به بعضی پرسش های پرسش های جداگانه تعلق شده است چون شیخ ارتجالا پاشا پرسش مآد را بنظم فراهم آورده، یاران و مریدان از شیخ خواسته اند که مطالب خود را کامل کند و بدین سان گلشن راز پدید آمده است.

مقدمه گلشن راز بسیار عالمانه است و در آن از وجود و ذوق خبر نیست. دینیه های کتاب اسلوب عوض می شود و شعر یعنی خاص آن موج می زند. از وحدت وجود به تأثیر مطالعه آثار محیی الدین بن عربی بحث به میان می آورد. از فلسفه حکا هم زیاد اثر پذیر بوده است. خود چند بار تصریح کرده است که به عطار علاقه مند است.

گلشن راز از همان زمان تألیف مورد توجه بوده، شریانی بر آن کتاب نوشته اند نسخه های متعددی از آن در کتابخانه های دنیا موجود است.

استاد احمد منزوی یکصد و بیست و شش نسخه آن را در جلد ۱ فهرست نسخه های خطی فارسی صفحه ۳۰۷۳ و بعد معرفی کرده اند. البته این تعداد تا سال ۱۳۵۱ شمسی شناسایی شده است. بدیهی است که نسخه های آن بسی بیشتر از این تعداد است. بخارنده این بطور شخصاً نسخی به خط عماد الدین بک شاه دارد که در ذی الحجه ۱۲۷۷ هـ در هرات کتبت شده است.

معروف ترین و مفصل ترین شرح کتاب مفاتیح الاعجاز فی شرح گلشن راز از شیخ محمد لایحی از عرفای قرن نهم است. از دیگر شرح های چاپ شده کتاب می توان به شرح گلشن راز از حسین بن شرف الدین عبدالحق اردبیلی متخلص به الهی از علمای قرن نهم و دهم هجری اشاره کرد. الهی اردبیلی در این شرح به مفاتیح الاعجاز نظر داشته و در مواردی فی الواقع شرح لایحی را خلاصه کرده است. دیگر کتابی است به همین نام از محمد ابراهیم بن محمد علی خراسانی سبزوری که در ۱۳۰۳ هـ ق. در تهران چاپ گئی شده است. متن گلشن راز به خط میرزا محسن عماد اردبیلی متخلص به حالی در ۱۳۳۳ شمسی در شیراز به وسیله

کتابخانه احمدی به چاپ رسیده است. جواشی مفیدی به خط نستعلیق دارد.
از نام گلشن از شاه داعی الی الله شیرازی نیز باید نام برد که در ۱۳۶۲ خورشیدی
بایصح و پشکار محمّد نذیر را بنهاد مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان چاپ
شده است.

چهار کتاب دیگر نیز از شیخ محمود بستری در دست است:

۱. سعادت نامه، به نظم و مقفّل تراز گلشن راز در ۱۵۷۱ بیت.

۲. حق الیقین، به نثر.

۳. مرآت الحقیقین، به نثر.

۴. مراتب العارفین، رسالیه فی کوتاه به شعر و نظم.

آثار شیخ محمود به نام آثار شیخ محمود بستری با مقدمه تصحیح و توضیحات آقای

دکتر صمد موحّد، در سال ۱۳۶۵ ش. به سرمایه کتابخانه طهوری به چاپ رسیده است.

متن حاضر نسخه فی از گلشن راز است در ۱۰۳۴ بیت به خط نستعلیق فوق

ممتاز با بیت شمار. نگارنده این بطور به اقتضای امر جناب مهدی علی دیرمونسه انتشاراتی

نشر علم که اباعن جد خدمات شایانی در نشر علم در این مرز و بوم انجام داده اند،
 این کتاب را به دست گرفته ام. توضیحاتی لازم به ترتیبیت شمار بارعایت کامل
 ایجاز با مرآه به مفتاح الاعجاب از ترجمه مرحوم عبدالباقی کوپیناری و توضیحات
 آن مرحوم در پایان کتاب و شرحهای دیگر بر آن افزوده ام. ترجمه فارسی آیات
 مورد استفاده مؤلف را در این کتاب با شماره سوره و آیه و احادیث مورد استنادی
 را با اصل حدیث و ترجمه فارسی آن قید کرده ام. لغات دشوار عرفانی کتاب را
 توضیح کوتاه داده ام. متن موجود را بدون اشعاره به نسخه بدلها جز در یک مورد -
 مد نظر داشته ام. در موارد بسیار نام مصرعای یامیتی را، به غنم میل باطنی خود به نثر
 در آورده ام به این امید که درک آن برای بستیدیان سهل تر باشد.

با تشکر مجدد از جناب مهدی علی امیدوارم توضیحات همراه این کتاب
 برای علاقه مندان که آشنایی عمیق تر و گسترده تری با متون عرفانی ندارند سودمند باشد.

توفیق هـ سبحانی

ارديشست ماه ۸۳